

Judarna i Johannesevangeliet Joh 18:36-37

”Om mitt rike hörde till denna världen hade mina följeslagare kämpat för att jag inte skulle bli utlämnad åt judarna”, säger Jesus enligt Johannesevangeliet, i första adventsöndagens alternativa predikotext. Johannesevangeliets schablonmässiga teckning av ”judarna” som Jesus motståndare är en klassisk problemställning. Utsagan i Johannes 18 ställer frågan på sin spets, eftersom Jesus följeslagare ställs mot ”judarna”. På liknande sätt ställs Döparens lärjungar i kontrast mot ”judarna”. I den historiska verkligheten var alla dessa följeslagare förstas judar. Så vilka är ”judarna” i Johannesevangeliet?

Ofta i Johannesevangeliet är ”judarna” Jesus motståndare. På liknande sätt är de Paulus och de tidiga jesustroendes motståndare i Apostlagärningarnas berättelser. För övrigt används ”jude” och ”judar” ganska sparsamt i Nya testamentet. I Apostlagärningarna, som skrevs sent under första århundradet, eller kanske till och med under tidigt 100-tal, så skildras en konflikt mellan de judiska grupperna i romarrikets städer och den framväxande jesustroende rörelsen, som i tilltagande utsträckning bestod av icke-judar, även om majoriteten från början hörde till synagogan. I Johannesevangeliet tolkas själva Jesusberättelsen utifrån ett liknande perspektiv. ”Judarna” i evangeliet blir en återspeglning av den johanniska församlingens judiska motståndare någonstans i romarrikets östra delar under slutet av första århundradet.

En nyckel till att förstå Johannesevangeliet är talet om uteslutning ur synagogan. Å ena sidan sägs att ”judarna” redan under Jesus livstid kommit överens om att den som bekände Jesus som Messias (dvs Kristus) skulle uteslutas ur synagogan (Joh 9:22) och att det i rådet fanns de som trodde men inte ville erkänna det i rädsla för att bli uteslutna (Joh 12:42). Å andra sidan låter Johannesevangeliets författare Jesus tala om en framtid då de (underförstått: judarna) ska utesluta de jesustroende ur synagogorna (Joh 16:2).

Uppgifterna går inte riktigt ihop men speglar förstås de johanneskristnas erfarenheter och/eller rädslor. Och vi förstår att de johanneskristna från början ser sig som jesustroende judar men när evangeliet får sin slutliga utformning har någon form av brytning skett. En vanlig tolkning har tidigare varit att hänvisa till den så kallade *birkat ha-minim*, en förbannelse över heretiker, som kom att infogas i den judiska bönen under rabbinisk tid. Är det kanske införandet av denna bönedel som ligger till grund för att de jesustroende utesluts och som triggar Johannesevangeliets oförsonliga tal om ”judarna”? Men på senare tid har forskningen visat att *birkat ha-minim* är yngre än Johannesevangeliet. Det är alltför förenklat att skylla Johannesevangeliets ”antisemitism” på elaka, intoleranta judar. Dessutom hör vi bara den ena sidan. Konflikter har minst två parter.

Vad som är tydligt är att här finns åtminstone en lokal konflikt som rör synen på Jesus messianitet och, får vi förmoda när vi läser resten av evangeliet, den högkristologi som utvecklas i den johanniska gemenskapen. I nästan alla andra nytestamentliga miljöer vittnar texterna om konflikter på grund livsföringen, dvs olika förhållningssätt till omskärelse, olika tolkningar av rituell renhet, sabbatsfirande och födoregler, mm. Jesus roll är inte obetydlig, men i Johannesevangeliet är den avgörande.

Är då Johannesevangeliet antisemitiskt? Även om ”judarna” ofta är karikatyrer av den johanniska gruppens motståndare så ger detta inte hela bilden. Grekiskans *ioudaios* betyder förvisso ”jude” men betecknar också en invånare i Judéen. Jesus sägs vilja vandra i Galiléen, inte i Judéen, eftersom ”judarna” var ute efter att döda honom (Joh 7:1). Galiléerna var förvisso också ”judar” i en bemärkelse, men inte judéer. Och Johannesevangeliet kontrasterar ”juden” Nikodemos i kapitel 3 mot den samariska kvinnan i kapitel 4. Somliga har därför försökt att konsekvent översätta med ”judéerna”. Andra har försökt tolka ”judarna” som en beteckning på det judiska ledarskapet, den

politiska eliten. Men inga av dessa försök håller fullt ut. Det finns uppenbarligen mer än ett sätt att tala om "judar" i Johannesevangeliet.

Johannesevangeliets stereotypisering av "judarna" är problematisk och har fått otäcka konsekvenser i historien. Samtidigt blir det anakronistiskt att kalla evangeliet för antisemitiskt. Texterna vittnar om plågsamma konflikter i en brytningstid där andra templets judendom efter Jerusalems och templets undergång föder fram nya religioner: det som med tiden blir den rabbinska judendomen och de messiastroende som blandar sig med icke-judar och blir till den kristna kyrkan. Syskon eller kusiner som inte alltid kommer sams.

Antisemitiskt blir Johannesevangeliet när vi hanterar det ovarsamt och utan förståelse för de historiska omständigheter som bidragit till dess utformning. När vi läser det anakronistiskt, så att Jesus och lärjungarna skiljs från sitt folk och blir dess motståndare. När vi okritiskt köper den johanninska gemenskapens smärtsamma erfarenheter som om de vore en saklig beskrivning av den andre, av judendomen i allmänhet, då och nu. Inga historiska texter kan läsas rakt av utan risk för livet.

Jesusorden i predikotexten speglar en tidigkristen omtolkning som nödvändiggjordes av historien. Gudsriket bröt ju inte in med Jesus. Han dödades av den politiska/ekonomiska eliten, romare såväl som landsmän, därför att hans rike var ganska mycket av denna världen. Kanske inte i Johannesevangeliets mening, men i en mening som utmanade makten. Ändå överlevde drömmen och hoppet, i nya skepnader. Om detta vittnar Johannesevangeliet och lägger omtolkningarna i Jesus egen mun. Ska vi höra sanningen idag kanske vi måste lyssna till juden Jesus röst också bakom och bortom evangeliets kontextbundna tolkning.

Thomas Kazen